

Юрій Семенов — палеотеріолог, дослідник еволюції хижих ссавців

Дмитро Іванов

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: dmitry.v.ivanoff@gmail.com, orcid: 0000-0003-4329-6828

IVANOFF, D. Yuriy Semenov, a palaeomammalogist and researcher of carnivoran evolution. — This essay outlines Dr Yuriy Semenov's half a century contribution to mammalian palaeontology and to development of the National Museum of Natural History, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv. His outstanding enthusiasm and mastery in conducting palaeontological and zoological fieldwork have greatly expanded the museum's collections. Yuriy's studies on carnivoran systematics and Neogene biostratigraphy have resulted in a series of important papers, including his fundamental monograph on the ictithere evolution.

Біографічні деталі

Юрій Олексійович Семенов народився 4 березня 1947 р. в м. Києві. Отримавши у 1965 р. середню освіту в українсько-англійській школі №112, Юрій влаштувався на роботу до Інституту зоології АН УРСР, де спочатку працював у відділі експериментальної екології, а потім перейшов до відділу палеозоології (нині відділ палеонтології Національного науково-природничого музею НАНУ), з яким і зв'язав своє подальше наукове життя.

Щоб не переривати роботу в інституті, Ю. О. Семенов у 1966 р. поступив на вечірнє відділення біологічного факультету Київського університету ім. Т. Шевченка і закінчив його у 1972 р. Після військової служби в 1973 р. повернувся до роботи у відділі палеозоології, де пройшов шлях від техника і лаборанта до старшого наукового співробітника. У 1986 р. захистив кандидатську дисертацію. У 2005–2007 рр. був завідувачем палеонтологічного музею. Входив до вчених рад Інституту зоології НАН України та Національного науково-природничого музею НАН України. Кілька років тому Юрій Олексійович відійшов від справ, проте продовжує співпрацювати з колегами, надавати наукові консультації та ділитися досвідом музейної роботи.

Рис. 1. Юрій Олексійович Семенов у робочому кабінеті.
Фото Д. В. Іванова, 2005 р.

Ключові наукові доробки

Основні напрямки наукових досліджень Ю. О. Семенова — систематика та морфологія неогенових Carnivora і пов'язані з ними питання біостратиграфії та палеофауністики. Ним було відкрито або ревізовано ряд таксонів герпестоїдних (Семенов 1988, 1989; Semenov 1994), куницевих (Wolsan & Semenov 1996) і котячих (Morlo & Semenov 2004) різного рангу, а також встановлено систематичний склад хижих ссавців багатьох неогенових теріофаун України (Semenov 2001).

Визначення геологічного та географічного поширення Carnivora надало змогу використовувати цю групу ссавців для біостратиграфії неогену Європи, зокрема для вдосконалення біозональної теріологічної схеми пізнього міоцену — плейстоцену Північного Причорномор'я.

Найбільш вагомим палеотеріологічним внеском Юрія Олексійовича є його робота з еволюції родини Nyctenidae та близьких до неї інших Herpestoidea. Ці дослідження викладені у ряді статей (e.g., Семенов 1975, 1985; Semenov 1996, 2008) та в ґрунтовній монографії (Семенов 1989), що основана на його дисертації «Іктитерії та морфологічно подібні гієни півдня європейської частини СРСР». Детальне вивчення морфології іктитеріїв дозволило Ю. О. Семенову встановити, що ця група хижих містить представників двох родин. Він розробив нову діагностику таксонів і з'ясував еволюційні зв'язки та палеоекологічні особливості гієнотеріїв (Nyctenotheriini Semenov, 1989) та справжніх іктитеріїв.

Юрій Олексійович є автором понад 40 статей та однієї монографії та науковим керівником однієї дисертації. Він співпрацює з провідними науковими установами колишнього СРСР, Польщі, США, Німеччини, Австрії, Франції, Швеції, Словаччини та Угорщини, неодноразово їздив у закордонні від'їждження, де працював з колекційними матеріалами або брав участь у міжнародних палеонтологічних експедиціях та конференціях.

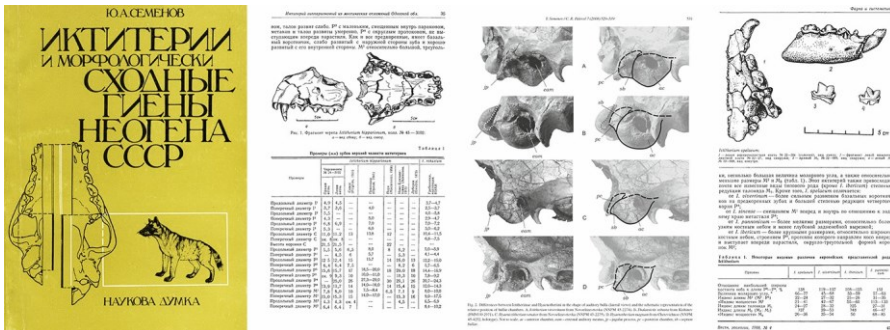

Рис. 2. Обкладинка монографії 1989 р. та деякі сторінки статей Ю. О. Семенова. Його публікаціям притаманні бездоганна логічність, точність формулювань та досконалість ілюстрацій.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Юрій Олексійович стояв у витоків створення Палеонтологічного музею і доклав чимало зусиль до його розбудови та збагачення колекційних фондів. Багато років брав найактивнішу участь у розкопках та препаруванні скам'янілостей ссавців, регулярно очолював експедиційні виїзди, займався розробкою тематичних вітрин, підготовкою, монтажем і текстовим супроводом експонатів, консультуванням художників, які працювали над оформленням діорам і залів тощо. Він причетний до появи Українського теріологічного товариства і має квиток члена-засновника. На своєму трудовому шляху виконував численні та різноманітні громадські обов'язки.

Як висококваліфікованого зоолога широкого профілю та досвідченого польовика, Ю. О. Семенова охоче запрошували до багатьох експедицій Інституту зоології (Україна, Азербайджан, дельта Волги, Кавказ) для збору колекційного матеріалу, проведення спостережень та обліку тварин. У 2000-х роках у рамках співпраці з Науковим центром заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів він брав участь у зоологічних обстеженнях та інвентаризації фауни ряду природно-заповідних об'єктів та перспективних для заповідання територій України, а також у двох проєктах Франкфуртського зоологічного товариства, які впроваджували в Криму і на Волині.

З природою пов'язані й основні хобі Юрія Олексійовича — риболовля, полювання, у тому числі з собаками, фотографування диких тварин тощо. Його ягдтер'єри були добре відомі в музеї — вони супроводжували хазяїна у всіх виїздах у поле та дуже відповідально допомагали в розкопках. Вправний кресляр та ілюстратор, він також є автором багатьох логотипів, дизайну книг, путівників, буклетів, і навіть дружніх шаржів та еклібрисів.

Досягнення і заслуги Ю. О. Семенова отримували високу оцінку на різних рівнях керівництва НАН України у вигляді премій, подяк, почесних грамот. Нагороджений медаллю «В пам'ять 1500-річчя Києва» (1982 р.) та вшанований відзнакою «Трудова слава» (2013 р.).

Юрій Олексійович відомий своєю доброзичливістю, надійністю та гарним почуттям гумору. З готовністю бере участь у дружніх розіграшах і сам охоче їх влаштовує, при цьому не ображається, коли сам стає жертвою чужих жаргів. Навіть вигадані ним еклібриси спочатку виникли як жарг, але з часом спершу жаргівливі малюнки набували все більшої майстерності й влучності та ставали чудовим подарунком для багатьох друзів і колег в Україні та закордоном.

Рис. 3. Юрій Олексійович Семенов. Фото Д. В. Іванова, 2015 р.

На честь Ю. О. Семенова названо кілька видів викопних тварин, зокрема черепаха *Emys semjonovi* Chkhikvadze, 1983, кажан *Pipistrellus semenovi* Rosina & Sinitsa, 2014 та тюлень *Planopusa semenovi* Koretsky & Rahmat, 2021.

Автор вдячний за допомогу в підготовці нарису Марії Осиповій та Ігорю Загороднюку.

Література

- Семенов, Ю. А. 1975. Иктитерий гиппарионовый (*Ictitherium hipparionum*) из мэотических отложений села Черевичного Одесской области. *Вестник зоологии*, No. 2: 34–38.
- Семенов, Ю. А. 1985. *Ictitherium panonicum* (Carnivora, Viverridae) из мэотических отложений Северного Причерноморья. *Вестник зоологии*, No. 6: 23–27.
- Семенов, Ю. А. 1988. *Ictitherium spelaeum* — новый вид иктитерия (Carnivora, Viverridae) из среднего сармата Украины. *Вестник зоологии*, No. 4: 45–49.
- Семенов, Ю. А. 1989. *Иктитерии и морфологически сходные гиены неогена СССР*. Научная думка, Киев, 1–180.
- Morlo, M., Y. Semenov. 2004. New dental remains of *Machairodus* Kaup, 1833 (Felidae, Carnivora, Mammalia) from the Turolian of Ukraine: Significance for the evolution of the genus. *Kaupia: Darmstädter Beiträge zur Naturkunde*, **13**: 123–138.
- Semenov, Y. A. 1994. *Allohyaena sarmatica* (Carnivora, Mammalia): A new hyaenid species from the late Miocene of the Ukraine. *Acta zoologica cracoviensia*, **37**: 31–38.
- Semenov, Y. A. 1996. Auditory bulla structure and relationships of the family Hyaenidae. *Acta zoologica cracoviensia*, **39**: 473–476.
- Semenov, Y. 2001. Stratigraphic distribution of the terrestrial carnivores in the Vallesian and Turolian of Ukraine. *Beiträge zur Paläontologie*, **26**: 139–144.
- Semenov, Y. 2008. Taxonomical reappraisal of “ictitheres” (Mammalia, Carnivora) from the Late Miocene of Kenya. *Comptes Rendus Palevol*, **7** (8): 529–539.
- Wolsan, M., Y. A. Semenov. 1996. A revision of the late Miocene mustelid carnivoran *Eomellivora*. *Acta zoologica cracoviensia*, **39** (1): 593–604.

ІВАНОВ, Д. Юрій Семенов — палеотеріолог, дослідник еволюції хижих ссавців. — У нарисі наведено інформацію про Юрія Олексійовича Семенова та його внесок у палеотеріологію та у розвиток відділу палеонтології ННПМ НАН України. Протягом майже 50-и років надзвичайні професійність і ентузіазм Ю. О. Семенова у проведенні палеонтологічних і зоологічних польових робіт сприяли значному збагаченню музейних колекцій. Його дослідження в галузі систематики викопних хижих ссавців, біостратиграфії неогену та палеофауністики представлені в низці важливих публікацій, включаючи фундаментальну монографію з еволюції іктитеріїв.